

Linguistické problémy právní vědy.

Adolf Plachý.

Ani historický, ani sociologický směr v právní nauce se neobejde bez pomoci výzkumů jazykozpytných. Sociologický směr jim bude přáti měrou značnou, protože sociologie se vyznačuje při své metodologické neustálenosti tím, že užívá výsledků nej-různějších pomocných disciplin. Zájem školy sociologicko-právní je však odlišný od zájmu školy historicko-právní. Škola historicko-právní přeje erudici gramaticko-filologické, kdežto sociologii imponuje více linguistická psychologie a srovnávací jazykozpyt toho druhu, který dbá zřetelů národně či lidově psychologických. Na př. mnoha sociology sdílené přesvědčení, že kmenové kolektivní seběvědomí skupin lidí primitivních kultur předchází seběvědomí individuálnímu, bude podepřeno jazykozpytným zkoumáním vývoje slovních částic ekvivalentních našim náměstkám my a já. Že problém východiska vývoje společenské organizace bude zajímati i právní nauku sociologicky založenou, je jisté.

Též teorie práva, vybudovaná metodou normativní, musí se zabývatí problémy jazykovými. Ne, že by jim poskytla místa přímo ve svém systému, ale hlavně proto, že jest jí překonávati překážky plynoucí z nesrovnalosti logických a gramatických kategorií. Každé vědecké myšlení musí překonávati obtíže vzniklé tím, že pojmovými znaky jsou slova nutně zatížená mnohovýznamností — mnohem lépe by vyhovovaly značky, které by kryly přesně určený pojmový obsah. Dějí se pokusy v tom směru, které jsou již značně pokročilé — t. zv. symbolická logika. Bylo by prospěšné užít její metody k stanovení formulí základních pojmových vztahů normativního systému poznání. Tentokrát jest se nám zabývatí problémy linguistiky z důvodu speciálního, vyrovnati se totiž s námitkou jazykovědného rázu vyslovenou proti normativní teorii.

Ernst Schwind ve svých Grundlagen und Grundfragen des Rechts (Max Hueber, Verlag, München, 1928) vytýká normativní teorii, že nepoužila až dosud při poznávání práva cenného poznávacího prostředku, kterým jest jazyk. (Str. 31. c. d.) Dříve nežli uvedeme podrobněji stanovisko Schwindovo a jeho další námitky a než je podrobíme rozboru, jest nutné, abychom upozornili na to, že jazyk je jevem velmi složitým a že v mnohém ohledu nemáme o něm mnoho určitých poznatků. Jazyk

má svou stránku logickou, gramatickou, fyziologickou, fonetickou a psychologickou, jeho rozvoj je rozprostřen v čase — časová rozloha tohoto rozvoje je velmi úctyhodná — a spjat s dějinami lidstva vůbec. Je tedy jisté, že jazyk je cenným a důležitým předmětem poznání i poznávacím prostředkem, ale zde již je třeba se mít na pozoru a dobře rozlišovati mezi jazykem jako předmětem poznání a jazykem jako prostředkem poznávacím. Učiníme-li jazyk předmětem poznání, můžeme si zvoliti jednu jeho stránku a tu podrobiti systematickému zkoumání. Ale ten, komu je jazyk poznávacím prostředkem, t. j. kdo čerpá z jevů linguistických poznatky pro určitý účel, tomu hrozí nebezpečí, že se nedomůže poznatků dosti přesných a že se mu nepodaří určití jejich správný smysl, dosah a cenu. To proto, že nemůže redukovati libovolně složitost jevů linguistických, nýbrž musí s nimi počítati se zřetelem k tomu, jak jsou spojeny, jak souvisí s vlastním předmětem, jehož prostředkem poznání jazykové jevy mají býti v tomto případě; teoretické systematické poznání jazykovědné neděje se však za pozitivním, konkrétním účelem.

Schwind vyvozuje etymologicky původ německého slova *Recht* z adjektiva *rehtáz*, které je participiálního původu, a slovních ekvivalentů toho slova v jiných jazycích germánských, jakož i v jazykovém základu slovanském a románském, a končí svou analýsu závěrem: *Dieser Überblick über alle alten sprachlichen Ausdrücke, welche von Recht und Unrecht und vom Gesetz sprechen, weist uns auf die Deutung des Richtigen, Geraden, Festgelegten, ich möchte sagen des „Rechten“ hin. Nirgends ist dabei der Gedanke des Sollens in die Sprache aufgenommen. Demgegenüber erscheint es als ein geradezu tollkühnes Unternehmen, den Sollgedanken als das Wesen alles Rechtes anzunehmen. Höchstens sekundär als einer Begleiterscheinung kann man im Zusammenhange mit dem Rechte in dem Sinne vom Sollen sprechen, als den beteiligten Rechtskreisen nahegelegt und anempfohlen, auch anbefohlen wird, dem bestehenden Rechte gemäß sich zu verhalten.* (Str. 34. c. d.)

Z našeho rozboru problémů, kterým budeme reagovat na Schwindovy námitky, vyplýne, že jedinou záchranou z diletantských zmatků jest správné odlišení různých poznávacích možností a jasné vědomí o jejich dosahu i omezenosti.

Schwind se opírá o výklad etymologický. Dnes však je zcela nesporně dokázáno, že není úzkého vnitřního zákonného funkcionálního vztahu mezi zvukovým materiálem slova a jeho ideovým obsahem. Vztah mezi nimi jest zcela konvencionální. Švýcarský linguista de Saussure vyjádřil to slovy: *Le signe linguistique est arbitraire* (t. j. značka linguistická je libovolná). V důsledku toho není též vzájemné funkcionální zákonné, podle neměnného pravidla se dějící závislosti ve vývoji zvukové a

ideové stránky slova. Z úvah de Saussureových a jeho žáků (uvádíme zde výsledky, ke kterým došla linguistická škola, která vždy úzkostlivě dbala problémů metodologických) jest jasné, že etymologie pracuje metodou popisu ne dosti soustavného a že jejím polem je komplex problémů převážně samoučelný. Obecně nelze etymologických nálezů a objevů uplatňovati v úzké souvislosti s problémy transformace ideového obsahu a významu slova, které souvisí často s vlivy zcela jinými, nežli které jsou na dosah zjišťování etymologickému. Problémy změny ideového obsahu slova jsou předmětem samostatné nauky, zvané semasiologie čili semantika. Etymologie se sama opírá někdy o semantiku, ale jindy též o fonetiku, morfologii atd., bez ohledu na semantiku nebo se vztahem k semantice jen velmi volným. (Srov. o nespolehlivosti etymologie též de Saussure, *Cours de Linguistique Générale*, II-me, édition. Payot. Paris. 1922. Str. 307 a n.) Provedeme-li však šetření, přihlížejíce k stránce semantické, dospějeme k cenným výsledkům, mluvícím spíše pro teorii normativní.

Je nesporné, že slovo *Recht* je participiálního původu a souvisí se slovesem, jehož kořen je v latinském slovese *regere*. (Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Straßburg. Trübner. 1910. Str. 367—8; Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, VIII, 1893. Str. 364—5 a str. 387.) Rovněž francouzské *droit* pochází z latinského participia perfektii *passivi directus* od slovesa *dirigere*. (Hatzfeld-Darmesteter-Thomas. *Dictionnaire général de la langue française*. Paris. 1910. Str. 796—7.) „*Recht*“ ve svém významu participiálním znamenalo by tedy něco narovnaného, upraveného, nařízeného, pevně stanoveného, t. j. v oboru juristickém znamenalo by to příkaz, normu. Part. perf. pas. transitivního slovesa předpokládá subjekt i objekt slovesného dění, subjekt a objekt normy, dané participiem, z něhož povstalo *recht* i *droit*. Pojem normy soustavy normativní, *gesollt*, znamenal by jen zobjektivované a odosobněné původní *recht* nebo *droit*. Když se však začalo užívati slova *recht* v technickém smyslu juristickém (není tím řečeno: právně vědeckém), byl už původní jeho participiální význam setřen a souvislost jeho se slovesem méně jasná než souvislost latinského *rectus* se slovesem *regere* a *directus* se slovesem *dirigere*. (Grimm, *Deutsches Wörterbuch*, VIII, str. 387.) Slova se užívalo již dříve v obecném významu adjektivním. Avšak toto substantivum přes to v pozdějším vývoji nabývalo ideového obsahu blízkého ideji povinnosti, což svědčí o tom, že byla vždy tušena převaha normativního charakteru všeho toho, co souvisí s právem. Při určování významu slova *Recht* jako substantiva stanoví Grimm: „Jest to asi poměrně pozdně se objevivší slovo, které předpokládá rozčleněnou společnost, proniknutou obecným společným vědomím, a jest

výrazem pro pevné postavení každého jednotlivce uprostřed takového rozčlenění: Recht znamená upravený poměr a z něho vyplývající výkon, jakož i na něm se zakládající nárok; dále pak normu, která je rozhodná pro ten společenský řád.“ Grimm rozlišuje pak „I. Recht jakožto subjektivní pojem“, mezi jehož příklady uvádí označení pevného postavení uprostřed společenského řádu: „Das Recht jest nejprve Bohem stanovený řád, který určuje každému na celý život pevné postavení a podmiňuje s ním spojená oprávnění a povinnosti.“

Je vidět, že tento význam slova Recht je mnohem bližší ideí povinnosti, než jakémukoliv významu jinému. Jest to patrné i z jiných dokladů užívání slova Recht, na př. zemřítí jest opsáno v pramenech rčením: menschliches Recht begên (Lexer, Handwb. 2, 378). Jest tu možno mluvit o nějakém ideovém obsahu blízkém významu „oprávnění“? Jest podotknouti, že smrt zde není kausálně determinovanou nutností, nýbrž naplněním božského řádu, neb, jak vysvětluje Grimm, splněním povinností vzhledem k zosobněné smrti. (Gr. W., s. 366. VIII).

Grimm rozlišuje dále: „II. Recht v objektivním smyslu“, kterýžto význam určuje jako „mravním zákonem danou normu, předpis pro naše mravní jednání“ (Gr. W., s. 371), uvádí množství příkladů, a určuje dále: „III. Zvláště bohatě se vyvinulo od nejstarších dob a na podkladě předešlého významu Recht v užším juridickém smyslu právní normy a z něho vyplývajícího Recht jako zákonné normy, která řídí postavení člověka v státním bytí podle míry svojí závaznosti.“ (Str. 375.) Mezi lexikálními doklady je množství příkladů i jiného rázu, ale, jak je patrné, převažuje v době starší význam blízký ideí povinnosti.

Ústředním pojmem normativního poznání práva je pojem povinnosti. Mohlo se jím stát docela dobře pojem označený slovem „právo“, „Recht“, „droit“, jak vyplývá z předchozích dokladů, kdyby se představový obsah těch slov nebyl vyvinul směrem jiným. Co rozhodlo o tom, že se některé slovo stalo vhodným pojmovým znakem určité poznávací soustavy, neboli: proč se některému slovu dostalo přesněji vyhraněného pojmového obsahu nežli jinému, třeba obsahově blízkému, pro to není lze stanoviti spolehlivého obecného pravidla. Každý takový případ má svou historii zvláštní. Pro náš případ nemůžeme zde podati naprosto určitého vysvětlení; vyžadovalo by to obsírné práce zvláštní, která by musila velmi široce obsáhnouti dějiny myšlení určitého období. Slovník Sandersův (Sanders Daniel, Wörterbuch der deutschen Sprache. Mit Belegen von Luther bis auf die Gegenwart. Wigand, Leipzig 1876) obsahující doklady od Luthera po naši dobu, má již význam slova Recht důsledně odpovídající smyslu dnešního běžného významu toho slova. Grimmův slovník při určování vývoje významové stránky slova počítá i s doklady staršími, kterým jest přikládána velká

váha.¹⁾ Vlivem empirismu vzkříšeného renaissancí rozkvetlo poznání přírodovědecko-kausální, které potlačilo i možnost rozvoje soustavného poznání normativního. Zdá se, že to je jednou z příčin deviace základní představy právního vědění, kterému začalo být činěno v nové době násilí metodologicky nepřiměřeným pojetím přirozeno-právním a historicko-právním, jehož metoda poznání je kausální.

Celkem můžeme říci, že právo (ve smyslu právního vědění, neboť nemůže jíti o žádnou jinou koncepci v souvislosti se Schwindovou polemikou) bylo, neb lépe řečeno, to, co se v určitých dobách za právo pokládalo, bylo nesoustavným komplexem vědění ve službách určitého oboru skutečnosti²⁾, užitečného a vedoucího k úspěchu v určitých konkrétních případech. Základní elementy tohoto nesoustavného vědění se ovšem měnily podle povahy doby, pod různými náhodnými vlivy³⁾. Toto vědění nemělo svého metodologicky ústředního pojmu, který by svůj obsah měniti nemohl. Ten může míti jen vědění soustavné a tím ono nebylo a není jím v panující nauce ani dnes⁴⁾.

Schwindova argumentace by mohla býti účinná, kdyby dokázal existenci exaktní pravovědné soustavy poznání, jejímž logicky ústředním pojmem by byl pojem označený slovem *Recht*, které by mělo význam, jaký mu Schwind přikládá.

Ústředním pojmem normativního poznání práva je pojem povinnosti a postavení jeho v soustavě není Schwindovými námitkami nijak otřeseno. Proč se tím pojmem nestal pojem označený slovem „*Recht*“, „*droit*“, o tom jsme se zmínili. Stojí za povšimnutí, že i jinde nacházíme posunutí ideového

¹⁾ Je weiter aufwärts er klimmen kann (d. h. wer unsere Sprache erforscht), desto schöner und vollkommener dünkt ihm die liebliche Gestalt der Sprache, je näher er ihrer jetzigen Fassung tritt, desto weher tut ihn jene Macht und Gewandheit der Form in Abnahme und Verfall finden. (Grimm, D. W. I. Předmluva, str. III.) Grimm cení nejvíce středohornoněmeckou periodu.

²⁾ Rovněž tak jím byla matematika, dříve než byla pojata abstraktně a systematicky. Bližší viz Essertier D., *Les formes inférieures de l'explication*. Paris 1927, str. 113. Autor uvádí, co známe podle papyrů z matematiky egyptské: seznamy velmi rozsáhlé a nesoustavné, pravidla o převádění zlomků, konkrétní řešení jednotlivých příkladů, užitečných v speciálním ohledu, ale mezi nimi spojitost. V tomto vědění bez soustavné základny, bez teorie, nebylo po 2000 let vývoje. (Str. 312 c. d.) Jest to argumentem pro kritiku positivistickeho evolucionismu, který by chtěl předpokládati „vývoj“, dějící se mechanicky.

³⁾ Vyšetřit, jak se měnily a jakými vlivy, k tomu by mohla přispět právní historie, orientovaná vztahem k systematickému poznání práva.

⁴⁾ Zdá se, že i současná panující nauka považuje metodu a formu za něco nedůležitého, co má snad jen cenu didaktickou. Zatím však metoda a forma ve smyslu noetickém je základem vši intelektuální, vědecké kultury, jak nestačili zdůrazňovati všichni myslitelé, na nichž stojí naše novodobá vzdělanost — od Descartesa až po Nietzscheho.

těžiště v komplexu určitého oboru vědění. Na příklad v psychologii: Je jisté, že se vždy těžily poznatky tohoto oboru zase ovšem nesoustavně. Taková duševěda sloužila jednak odjakživa praxi vychovatelské a v náboženském středověku praxi zpovědnické. U středověkých autorů nacházíme velmi subtilní rozboru dušezpytné. Nyní, co udělala psychologie moderní? Vyloučila ústřední, statický pojem duše z tohoto oboru myšlení a buduje svůj systém na dynamickém základě vnitřního dění, které nazývá někdy také duševním, ale jen obrazně. Bude jí někdo vytýkat ten odklon od nevědecké představy duše? Rovněž tak se to má v matematice s pojmem čísla. V nevědecké, lidové představě čísla je obsažen určitý počet věcí hmatatelných. Ostatně touž představu má ještě v určitých případech Kant (Vorovka, Kantova filosofie ve svých vztazích k vědám exaktním. Praha. 1934. Str. 41.), ačkoliv již u Pythagora jsou pokusy o abstraktní pojetí čísla. (Essertier, c. d., str. 27.) Nyní, když dospěla matematika k abstraktnímu pojmu čísla, bude dějepisec počtářství ze svého hlediska historického vytýkat základnímu pojmu matematiky nedostatky?

Dostáváme se nyní k výsledku, a výtěžku svých úvah: Určiti, jakou funkci má v systému pojmů určitý jeho člen, je problémem autonomním té samotné soustavy. Z našich úvah je také patrné, že vědění nesoustavné (do kterého bývá přimíšeno i mnoho prvků neintelektuálních, na př. emotivních a volních), které předchází poznání soustavnému, může míti tušení o správném základu poznání určitého druhu, může býti jeho předobrazem, třebaže nedokonalým, je-li ono vědění jen prosto metodologických předsudků a nepřiměřeně základní metodické koncepce. Jest to přirozené a pochopitelné ze základního idealistického hlediska filosofického, které je předpokladem normativního poznání a z kterého vyplývá, že poznávacími formami apriorními poznáváme nutně předmět poznání. Ta nevyhnutelná závislost je zde dána s obou stran, se strany obsahu i formy, má-li se poznání uskutečnit. Tak zv. vývoj intelektuální kultury spočívá v tom, že si člověk jasněji uvědomuje své poznávací možnosti.